

Lietuvos diplomatinė tarnyba ir kolektyvinės diplomatinės atminties formavimas

Dr. Asta Petraitytė-Briedienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių išeivijos institutas, S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas
El. p. asta.petraityte-briediene@vdu.lt

Anotacija. Remiantis Lietuvos pasiuntinybių ir diplomatų archyvine medžiaga, memuarais ir biografinėmis monografijomis apie juos, straipsnyje siekiama atskleisti, kaip, formuodama kolektyvinę diplomatinę atmintį, 1940–1991 metais savo misiją vykdžiusi Lietuvos diplomatinė tarnyba siekė nepakenkti Lietuvos laisvės bylai ir išsaugoti teigiamą savo atstovaujamos šalies ir jos diplomatinės įvaizdį.

Esminiai žodžiai: *diplomatinės istoriografija, kolektyvinė atmintis, Lietuvos diplomatinė tarnyba, Albertas Gerutis, Vaclovas Sidzikauskas.*

Abstract. On the basis of archival material, memoirs and biographical monographs of Lithuanian envoys and diplomats, the article aims to reveal how, in forming a collective diplomatic memory, the Lithuanian Diplomatic Service, which carried out its mission in the period from 1940 to 1991, sought not to harm the cause of Lithuania's freedom and to preserve a positive image of the country it represented and its diplomacy.

Keywords: *historiography of diplomacy, collective memory, Lithuanian Diplomatic Service, Albertas Gerutis, Vaclovas Sidzikauskas.*

Įvadas

Iš Lietuvos diplomatijos istoriografijos išskyrus ir pasirinkus memuaristiką ir biografines monografijas bei sutelkus dėmesį tik į tuos diplomatus, kurių karjera prasidėjo Pirmosios Respublikos metais, išryškėja keli jų bruožai. Pirmą kartą Lietuvos diplomatų atsiminimai – neretai pirmiau dalimis – buvo skelbiami anapus Atlanto, JAV, čia leistoje lietuvių išėivijos spaudoje. Vėliau atskiru leidiniu išspausdinti atsiminimai taip pat pirmiau buvo paskelbiami JAV, o pakartotiniu leidimu jau išsilaisvinusioje Lietuvoje. Atsiminimai sulaukdavo skaitytojų atgarsio, kolegų pastebėjimų, kritikų žodžio (o tam reikia atskiros tyrimo). Diplomatai rašė apie tuos pačius istorinius įvykius, asmenis, išskirtinius epizodus, juos komentavo. Taip išryškėdavo individuali diplomatinė atmintis. Kaip žinoma, ne vienas Pirmosios Respublikos diplomatas tęsė savo misiją 1940–1991 m. oficialiai veikusioje Lietuvos diplomatinėje tarnyboje (toliau – LDT). Jų dokumentai ir korespondencija ar atskiros jos nario privatus laišakai liudija ne tik apie individualią, bet ir kolektyvinę diplomatinę atmintį, sąmoningus nutylėjimus, motyvus minėti ar neminėti asmenis, faktus, įvykius, sąmoningą atminties formavimą skelbiant biografines monografijas, straipsnius, kai didysis nuopelnas juos rašant ir skelbiant čia tenka diplomatumi, žurnalistinio darbo patirties turėjusiam dr. Albertui Geručiu. Tarptautinės diplomatijos istoriografijoje esama panašių tyrimų, kaip diplomatinė strategija, pasitelkusi, pavyzdžiui, suklastotos atminties versiją, siekia tarptautinių racionalių tikslų, teigiamo savo šalies įvaizdžio¹.

Tyrimo objektu pasirinkti LDT narių archyviniai dokumentai, paskelbti tekstai ir vienas epizodas iš diplomato Vaclovo Sidzikausko atsiminimų „Lietuvos diplomatijos paraštėje“². Remiantis pirmiausia Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) esančiais LDT dokumentais, taip pat memuarais ir monografijomis apie diplomatus, bei, pasitelkus vieno atvejo tyrimo metodą, analizuojant atskirą šaltinio epizodą, siekiama patikslinti Lietuvos diplomatijos istorijos faktus ir jų aplinkybes, nusakyti diplomatų tekstų išskirtinumą, į mokslinę apyvartą įvesti iki šiol neskelbtus archyvinius šaltinius, patikslinti įrašus. Tyrimo metu, pasitelkus interpretacinės analizės metodą, siekiama atskleisti, kaip, formuodama kolektyvinę diplomatinę atmintį, LDT siekė nepakenkti pirmiausia Lietuvos laisvės bylai ir išsaugoti teigiamą savo atstovaujamos šalies ir jos diplomatijos įvaizdį. Straipsnis parengtas remiantis Lietuvos diplomatinės tarnybos šefo Stasio Lozoraičio (LCVA, fondas Nr. 668), V. Sidzikausko (LCVA, fondas Nr. 667), Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto (LCVA, fondas Nr. 673), Lietuvos generalinio konsulato Niujorke (LCVA, fondas Nr. 658), Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išėivijos instituto archyvais, pulkininko Kazio Škirpos, V. Sidzikausko memuarais, dr. A. Geručio, Vytauto Žalio, Vytauto Plečkaičio

¹ Pavyzdžiui, BACHLEITNER, Kathrin. Diplomacy with Memory: How the Past Is Employed for Future Foreign Policy. Foreign policy analysis. *Oxford University Press*, 2019, Vol. 15 (4), p. 492–508.

² SIDZIKAIUSKAS, Vaclovas. *Lietuvos diplomatijos paraštėje*. Vilnius: Mintis, 1994.

monografijomis, lietuvių išeivijos periodine spauda („Akiračiai“, „Europos lietuvis“, „Dirva“, „Draugas“, „Tėviškės žiburiai“).

Lietuvos diplomatų atsiminimai, individuali atmintis

Lietuvos diplomatijos memuaristikos istoriografija nėra itin gausi. Paminint diplomatų prof. Augustino Voldemaro, Jurgio Savickio ir Igno (Jurkūno) Šeinaus paskelbtus rinkinius, „Raštus“, kuriuose visą ar didžiąją dalį sudaro jų straipsniai ar beletristinė kūryba³, primenant nepublikuotus Broniaus Kazio Balučio ir dr. Jurgio Šaulio dienoraščius⁴, savo atsiminimus, kurie buvo ir parašyti, ir publikuoti, paliko sovietų ištremti, kalinti ir į tėvynę sugrįžę Petras Klimas, kurio parašytieji „Iš mano atsiminimų“ pirmą kartą išleisti 1979 m. JAV, Bostone; vėliau tie patys atsiminimai pakartotinai išleisti jau nepriklausomoje Lietuvoje, 1990 m. Vilniuje⁵; ir Juozas Urbšys, kurio „Atsiminimai“ pirmą kartą paskelbti 1988 m. JAV, Čikagoje, o 1990 m. pakartotinai išleisti jau Lietuvoje, Kaune⁶. Atsiminimus paliko Antrojo pasaulinio karo metais ar netrukus po jo iš oficialios Lietuvos diplomatijos pasitraukę Eduardas Turauskas (diplomato „Lietuvos nepriklausomybės netenkant: įvykiai“ pirmą kartą buvo paskelbti 1979 m. Čikagoje, Kaune išleisti 1990 m.⁷), plk. K. Škirpa (kurio atsiminimai „Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti“ 1975 m. išleisti JAV, Vašingtone, ir pakartotinai 2020 m. Lietuvoje⁸; paminėtina, kad 1996 m. buvo išleisti K. Škirpos „Lietuvos nepriklausomybės sutemos (1938–1940): atsiminimai ir dokumentai“⁹) ir iš diplomatinės tarnybos dar 1934 m. pašalintas V. Sidzikauskas. Suprantama, kodėl diplomatų atsiminimai pirmą kartą išleisti ne Lietuvoje ir kodėl buvo rašomi, čia cituojant plk. K. Škirpos žodžius: „Kaip buvo praeity, taip yra dabarty ir taip bus

³ VOLDEMARAS, Augustinas. *Pastabos saulėlydžio valandą*. Vilnius: Mintis, 1992; VOLDEMARAS, Augustinas. *Profesorius Augustinas Voldemaras. Raštai: 90 metų sukakčiai paminėti*. Chicago, Ill.: Lietuvos atgimimo sąjūdis, 1973; VOLDEMARAS, Augustinas. *Profesorius Augustinas Voldemaras. Raštai: 100 metų sukakčiai paminėti*. Chicago, Ill.: Lietuvos atgimimo sąjūdis, 1983; SAVICKIS, Jurgis. *Raštai*. Šeši tomai. Sudarytoja Janina Žėkaitė. Vilnius: Vaga, 1990–1999; ŠEINIUS, Ignas. *Rinktiniai raštai*. 2 t. Vilnius: Vaga, 1989; ŠEINIUS, Ignas. *Raštai*. Sudarytoja Janina Žėkaitė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

⁴ Diplomato B. K. Balučio dienoraščiai saugomi LCVA, fondas Nr. 648, ap. 2, b. 441–464. Dr. J. Šaulio dienoraščiai saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje.

⁵ KLIMAS, Petras. *Iš mano atsiminimų*. Boston Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1979; KLIMAS, Petras. *Iš mano atsiminimų*. Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1990.

⁶ URBŠYS, Juozas. *Atsiminimai*. Chicago Ill.: Tautos fondas, 1988; URBŠYS, Juozas. *Atsiminimai*. Kaunas: Spindulys, 1990.

⁷ TURAUSKAS, Eduardas. *Lietuvos nepriklausomybės netenkant: įvykiai*. Chicago, Ill.: Lietuviškos knygos klubas, 1979; TURAUSKAS, Eduardas. *Lietuvos nepriklausomybės netenkant*. Kaunas: Šviesa, 1990.

⁸ ŠKIRPA, Kazys. *Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti*. Vašingtonas: [K. Škirpa], 1973; ŠKIRPA, Kazys. *Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti*. Vilnius: Žara, 2020.

⁹ ŠKIRPA, Kazys. *Lietuvos nepriklausomybės sutemos (1938–1940): atsiminimai ir dokumentai*. Vilnius: Vilpsva, 1996.

ateity, jog tie, kuriuos aplinkybės pašaukia veiksmingai atstovauti savo tautos idealams bei imtis atsakomybės kovai vairuoti, šią lemtingą pareigą atlikę, dar turi ir papildomą įpareigojimą, būtent – pateikti tautai raportą apie atliktą darbą. Tai yra reikalinga tam, kad būtų palengvintas darbas mokslininkui objektyviai užfiksuoti pasiektus rezultatus istorijos puslapiuose, jei jie to verti, ir antra, kad būtų pateikta priaugančioms kartoms autentiškos medžiagos, suteikiančios patirties tolimesnei kovai už tuos pačius tautos idealus.¹⁰ Jam antrino ir LDT šefo Stasio Lozoraičio vyresnysis sūnus diplomatas Stasys Lozoraitis, privačiuose laiškuose rašydamas, kad „neturime užmiršti savo kultūros, savų rašytojų, mokslininkų, istorikų“.¹¹ Kitaip tariant, diplomatai jautė pagarbą ir atsakomybę prieš istoriją, net gėdą (pavyzdžiui, tiktų citata iš diplomato dr. A. Geručio laiško kolegai, Lietuvos generaliniam konsului Niujorke Anicetui Simučiu sveikinimo LDT šefo 50-mečio diplomatinėje tarnyboje sukakties proga: „Nesu mėgėjas per akivaizdaus smilkymo. Norėjau suredaguoti blai vaus turinio sveikinimą, kurį galima paskaityti ir po 50 metų...“¹²). Šiuos diplomatų atsiminimus, leistus iševijoje ar vėliau Lietuvoje, galima įvardyti kaip individualios atminties, vieno asmens atminties tekstus, čia dar kartą pabrėžiant, kad visi jų autoriai buvo pasitraukę iš aktyvios, oficialios diplomatinės tarnybos, tarsi laisvi, neįsipareigoję, nevaržomi.

Lietuvos diplomatinė tarnyba, kolektyvinė atmintis

Kaip žinoma, po Sovietų Sąjungos įvykdytos Lietuvos okupacijos savo misiją – kovą už valstybingumą tęstinumą ir nepriklausomybę – tęsė LDT, kurios nariai toliau rezidavo juos pripažįstančiuose kraštuose. Žvelgiant į Lietuvos diplomatinės tarnybos narių rašytinį palikimą, vaizdas kiek kitoks – čia nėra atsiminimų, nėra individualios atminties tekstų. Tačiau archyviniai fondai liudija, kad diplomatai turėjo ketinimą jei ne palikti savus prisiminimus, tai bent Lietuvos diplomatijos istorijos užrašus nuo pat 1918 m., nes beveik visi jie karjeras buvo pradėję dar iki 1940 m., iki sovietų okupacijos, ir kiekvienas jų galėjo papildyti kito pradėtą pasakojimą žinomais faktais, naujomis detalėmis. Taip būtų tarsi formuojama kolektyvinė atmintis. Interpretuojant galima teikti, kad pirmuosius žingsnius šia linkme žengė P. Klimas, kurio „Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m.“ buvo išleisti 1991 m. Vilniuje,¹³ ir J. Urbšys, kurio „Lietuva ir Tarybų Sąjunga lemtingaisiais Lietuvai 1939–1940 metais“ buvo išleisti 1988 m. Kaune.

¹⁰ ŠKIRPA, Kazys. *Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti*. Vašingtonas: [K. Škirpa], 1973, p. 7.

¹¹ 1972 02 12 S. Lozoraičio Jaunesniojo raštas Nr. 9617 V. Pleškūnui. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 58, l. 18.

¹² 1973 04 10 A. Geručio laiškas A. Simučiu. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 5, l. 9.

¹³ KLIMAS, Petras. *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m.* Vilnius: Mintis, 1991.

Kolektyvinės diplomatijos atminties spragoms užpildyti buvo kalbintas diplomatas, buvęs užsienio reikalų ministras, Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas S. Lozoraitis, kaip tiesioginis įvykių dalyvis ir liudininkas¹⁴. 1949–1953 m. Lietuvos reikalų Švedijoje patikėtinis, diplomatas Vladas Žilinskas buvo pradėjęs žymėtis „pastabas apie savo paramą Lietuvos partizanams, kovojusiems su sovietais“.¹⁵ Šveicarijoje rezidavusio dr. A. Geručio užmanymas ir jo pradėta rašyti Lietuvos diplomatijos istorija taip pat liko nebaigtame, juodraštniame, daugiau kaip 100 puslapių apimties mašinarščio tekste¹⁶. Savo atsiminimus, tiesa, ne apie diplomatinę tarnybą, o apie kontržvalgybą, paliko Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Jonas Budrys¹⁷. Po S. Lozoraičio mirties Lietuvos diplomatinės tarnybos šefo pareigas ėjęs dr. Stasys Antanas Bačkis savo asmeninių atsiminimų taip pat nepalikio, bet lakoniškai užpildė istorijos apie lietuvių diplomatiją po 1940 m. spragą: daugiau nei penkiasdešimties metų istoriją dr. S. A. Bačkis sutalpino į 50-ties puslapių knygelę „Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15 – 1990 03 11)“¹⁸, nors jo paties karjera prasidėjo ir baigėsi nepriklausomos Lietuvos metais, t. y. nuo 1930 iki 1991 m., ir jis buvo ne tik liudininkas, bet ir aktyvus visos Lietuvos diplomatinės tarnybos istorijos dalyvis. Dr. S. A. Bačkis tikėjosi, kad Lietuvos diplomatinės tarnybos istoriją parašys ambasadorius Kazys Lozoraitis¹⁹. Kadangi LDT branduolį sudarė diplomatai, kaip minėta, karjeras pradėję dar iki 1940 m., jie galėjo parašyti bendra kolektyvine atmintimi ir dokumentais paremtą Lietuvos diplomatijos istoriją nuo 1918 m. iki 1940 ar 1990 m., bet ji taip ir nebuvo parašyta.

Užsiminta, kad lietuvių išeivijos spaudoje pirmą kartą paviešinti diplomatų atsiminimai sulaukdavo recenzijų ir komentarų, atsiliepimų. Pavyzdžiui, apie plk. K. Škirpos „Sukilimą Lietuvos suverenumui atstatyti“ lietuvių išeivijos spaudoje rašyta:

Lietuvių sukilimas Kaune vyko tik tris dienas, tai kyla klausimas, ar tikslu pavadinti šį veikalą „Sukilimu“, kuriame autorius nedalyvavo, ir ar vertėjo išpūsti šią knygą iki 600 puslapių. Apie patį sukilimą knygoje mažai kas teparašyta ir tai tik kitų asmenų pasakojimai, kas jau ir anksčiau buvo žinoma, bet joje pridėta daug

¹⁴ PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940–1983)*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 12.

¹⁵ ŽILINSKAS, Raimondas. „Amerika susitaikė su netektimis: elitinės žiniasklaidos kamantinėjamas lietuvis mano, jog Irakas nekėlė grėsmės pasauliui, kol šioje šalyje dirbo Jungtinių Tautų ginklų inspektoriai“. Pokalbis su lietuvių kilmės JAV biologinių ginklų ekspertu dr. R. Žilinsku, kalbėjosi Gediminas Stanišauskas. *Kauno diena*, 2004, vasario 28, Nr. 48 (17205), p. 1, 7.

¹⁶ PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940–1983)*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 12; 1975 12 15 Lietuvos generalinio konsulo Niujorke A. Simučio raštas Nr. 1752/45-P dr. A. Geručiu. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 109–110; 1976 01 30 Lietuvos generalinio konsulo Niujorke A. Simučio raštas Nr. 261/45-F dr. A. Geručiu. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 111–113.

¹⁷ BUDRYS, Jonas. *Kontržvalgyba Lietuvoje: atsiminimai*. Brooklyn: Darbininkas, 1967.

¹⁸ BAČKIS, Stasys Antanas. *Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15 – 1990 03 11)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1999.

¹⁹ Ten pat, p. 7.

įvairių pašalinių dalykų, tų pačių sakinių pasikartojimų, kitų asmenų įspūdžių, ar net ištisų tekstų...²⁰

Plk. K. Škirpos atsiminimai buvo išleisti 1975 m., nors ant titulinio lapo ir bibliografiniuose įrašuose nurodomi gal tik klaidingai išspausdinti 1973 m. Regis, pirmas tokią klaidą pastebėjo istorikas Vincas Trumpa, kuris apie plk. K. Škirpos atsiminimus rašė, kad

iš esmės tai yra bandymas apginti paties autoriaus anuo metu (1940–1941 m.) užimtą poziciją. <...> Škirpa labai negailestingai smerkia visus, kurie tik koku nors būdu nenorėjo sutapti su jo koncepcija. Tai yra pati nesimpatiškiausia šios knygos ir visų Škirpos rašinių pusė“²¹

Esant klaidą liudija archyvuose išlikusi K. Škirpos ir S. Lozoraičio korespondencija, kurioje minima būtent ši knyga, nes pastarasis 1973 m. gruodžio 19 d. laiške pulkininkui rašė:

Ačiū už atsiųstąjį pranešimą apie ruošiamą atsiminimų knygą. Visad buvau giliai įsitikinęs, kad kiekvienas jos sūnus užfiksuotų visa tai, ką jis vienoj ar kitoj srityje yra matęs, išgyvenęs, nudirbęs. Gal tada pagaliau nereiks mums nuolat raustis svetimųjų archyvuose, kuriuose apie mus daugiau medžiagos negu Lietuvoje. Deja, tai dar gana tolimi dalykai.“²²

Reikia pasakyti, kad LDT į paskelbtus plk. K. Škirpos, kaip ir į kitų buvusių kolegų, paviešintus atsiminimus tiesiogiai ir viešai nereagavo, nors jais domėjosi. LDT pasirinko kitą kelią – biografines monografijas, straipsnius. Diplomatas dr. A. Gerutis parašė apie plk. K. Škirpą nedidelės apimties (36 puslapių) brošiūrą „Pulk. Kazys Škirpa sukilimo inspiratorius“²³, kurią 1981 m. paskelbė Londone leistas „Europos lietuvis“²⁴, o kiek vėliau, bet tais pačiais metais ji buvo išleista Londone, t. y. dar ne Tėvynėje ir jau po pulkininko mirties. Pasak dr. A. Geručio, „priartėjo 1941 m. sukilimo sukaktis. Parašiau 20 mašinėle puslapių darbą apie pulk. Kazį Škirpą. Man rūpėjo pavaizduoti, kaip pulkininkui atiteko sukilimo vyriausiojo inspiratoriaus vaidmuo. Neužsimerkiu prieš Kazio Škirpos silpnybes, bet tai buvo heroinė asmenybė“²⁵. Taip buvo pasirinkta ne visuotinė, visa apimanti XX a. Lietuvos diplomatijos istorijos rašymo, papasakojimo forma, ne chronologinė linija, bet daug siauresnis, biografinis žanras, kai, remiantis turimais LDT archyvais („Suradau mūsų pasiuntinybėje

²⁰ LELIS, Petras. „K. Škirpos atsiminimai“. *Dirva*, 1975, gegužės 21, Nr. 40, p. 5.

²¹ TRUMPA, Vincas. „K. Škirpos „Sukilimą“ paskaičius“. *Akiračiai*, 1976, Nr. 4, p. 4, 6.

²² 1973 12 19 S. Lozoraičio raštas K. Škirpai. *LCVA*, f. 673, ap. 2, b. 58, l. 306.

²³ GERUTIS, Albertas. *Pulk. Kazys Škirpa sukilimo inspiratorius*. Londonas: s. n. 1981.

²⁴ GERUTIS, Albertas. „Pulk. Kazys Škirpa Sukilimo inspiratorius“. *Europos lietuvis*, 1981, birželio 15, Nr. 24, p. 2; rugpjūčio 24, Nr. 32, p. 2.

²⁵ 1981 07 22 A. Geručio pro memoria. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 118–124.

Romoje nemaža šaltinių²⁶), asmenine biblioteka („Laimei, turiu neblogą biblioteką, tad į daugelį klausimų ir neaiškumų randu atsakymą, bet lieka ir klaustukų“²⁷) ir kolegų atsakymais-komentarais, buvo pasitelkiami dokumentai ir kolektyvinė diplomatinė atmintis: „Veikale perteikiau, pagal turėtus šaltinius, tą Lietuvos diplomatinės atkarpa, su kuria siejasi Dr. Zauniaus asmuo bei jo darbai. Nepaprastai turininga nepriklausomos Lietuvos valstybės visuotinė diplomatijos istorija dar laukia palankesnių sąlygų.“²⁸ Tai kelios ištraukos iš daugiausia Lietuvos istorijos faktams fiksuoti, diplomatų likimams aprašyti, jiems įamžinti atsidėjusio diplomato dr. A. Geručio parašytos monografijos „Dovas Zaunius: mažosios Lietuvos sūnus“²⁹. Kitas jo parengtas biografinis pasakojimas – „Petras Klimas: valstybininkas, diplomatas, istorikas, kankinys“³⁰. Abi biografinės knygos buvo parašytos jau po abiejų diplomatų mirties ir paskelbtos JAV (pastebėsime, kad monografija apie dr. D. Zaunių iš pradžių buvo paskelbta 1979–1981 m. leistoje „Dirvoje“³¹). Kitaip tariant, buvo išlaikytas laiko atstumas. Be šių knygų, dr. A. Gerutis buvo straipsnių rinkinio, išleisto 1984 m., „Lithuania. 700 years“³² redaktoriumi ir dėl jų taip pat konsultuodavosi su LDT nariais³³, tuo reikalu siųsdavo net telegramas iš Šveicarijos į Italiją LDT šefui: „=Kada atsiusite savo rankrasti stop blogiausiu atveju atvezkite iki sienos = Gerutis+“³⁴; „=Skubiai praneskit kada atsiusite teksta = Gerutis +.“³⁵ Archyvai liudija, kad diplomatas rinko duomenis Lietuvos ir Šveicarijos tarpvalstybinių santykių istorijai³⁶, Mažosios Lietuvos politikos ir visuomenės veikėjo Erdmono Simonaičio biografijai³⁷. Remiantis LDT šefo archyve

²⁶ GERUTIS, Albertas. *Dr. Dovas Zaunius: Mažosios Lietuvos sūnus – Nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministras*. Cleveland Ohio.: Viltis, 1982, p. 477.

²⁷ 1967 02 08 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 55.

²⁸ GERUTIS, Albertas. *Dr. Dovas Zaunius: Mažosios Lietuvos sūnus – Nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministras*. Cleveland Ohio.: Viltis, 1982, p. 10.

²⁹ Ten pat.

³⁰ GERUTIS, Albertas. *Petras Klimas: valstybininkas, diplomatas, istorikas, kankinys*. Cleveland, Ohio.: Viltis, 1978.

³¹ GERUTIS, Albertas. „Dr. Dovas Zaunius“. *Dirva*, 1980, vasario 28, Nr. 9, p. 8–1981, lapkričio 12, Nr. 44, p. 7-02-26, p. 7.

³² *Lithuania 700 years*, redaktorius Gerutis, Albertas. New York N. Y.: Manyland Books, 1984.

³³ 1966 05 08 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 48; 1966 05 11 S. Lozoraičio laiškas A. Geručiu. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 49; 1966 05 19 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 50; 1966 05 31 S. Lozoraičio laiškas S. Žymantui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 51; 1966 06 12 S. Žymanto laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 52–54; 1967 02 08 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 55; 1967 05 18 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 56; 1967 09 27 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 57–58; 1968 12 05 P. P. Daužvardžio raštas A. Simučiu. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 68; 1969 06 22 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 79; 1969 07 08 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 81; 1969 07 21 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 82.

³⁴ 1968 01 12 A. Geručio telegrama S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 638, l. 59.

³⁵ 1968 03 26 A. Geručio telegrama S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 638, l. 60.

³⁶ 1970 09 07 A. Geručio laiškas kunigui dr. J. Prunskiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 107.

³⁷ 1969 06 22 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 79. Erdmonas Simonaitis (1888–1969) buvo Mažosios Lietuvos politikos ir visuomenės veikėjas, dalyvavo Klaipėdos krašto

saugoma 1956–1981 m. byla „LDŠ ir Lietuvos diplomatų susirašinėjimo A. Geručio knygų „Lietuvos kronikos“, „Lietuva: 700 m.“, „Lietuvos diplomatinė tarnyba“ ruošimo ir spausdinimo klausimais dokumentai“³⁸, dr. A. Gerutis nuolat tikslindavo faktus, aplinkybes, detales, dėl jų kreipdavosi ir klausdavo LDT šefą³⁹ ir kolegas, kurie atsakydavo, pritarėdavo, nepritarėdavo, komentėdavo, taisydavo: tarp paminėtinų – Juozas Kajeckas⁴⁰, rezidavęs Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone, dr. Petras Povilas Daužvardis⁴¹, rezidavęs Lietuvos generaliniame konsulate Čikagoje, A. Simutis, rezidavęs Lietuvos generaliniame konsulate Niujorke.

Leidžiant jau paminėtą „Lietuva. 700“, Lietuvos generalinis konsulas Čikagoje dr. P. P. Daužvardis rašte Nr. 1001 Lietuvos „charge d'affaires“ Vašingtone J. Kajeckui rašė:

*Netikslumai bei trūkumai gali pakenkti knygai, o knyga gali pakenkti Lietuvos bylai; knygoje yra per daug neigiamumų, kurie kalba Lietuvos nenaudai.*⁴²

Pats J. Kajeckas, rašydamas visiems LDT nariams, pastebėjo, kad „kada grėsia tos knygos stipresnės kritikos – manau susilaikytina nuo tos knygos V. Dep-tui [JAV VD – A. P.-B.] įteikimo. Kitaip Pasiuntinybė [Vašingtone – A. P.-B.] galėtų patekti į kritiką už tarpininkavimą knygos V. Dep-tui įteikti be atitaisymų, ar patikslinimų lapeliuose. <...> Faktas palieka, kad knygoje esama daug netikslumų ir kai kurie dalykai be reikalo knygon įrašyti“⁴³.

Išleidus šią daug kritikos lietuvių išėivijos spaudoje sulaukusią knygą, dr. A. Gerutis ėmėsi Lietuvos diplomatijos istorijos rašymo ir sulaukė kolegų, konkrečiai – A. Simučio, perspėjimų: „Iš savo pusės siūlau rimtai pasvarstyti, ar bus patarnauta Lietuvos reikalui išvelkant iš aprūnijusių dėžių tuos nevisai švairius baltinius viešam išskalbinimui“⁴⁴, nes, kaip generalinis konsulas rašė praėjus dar ketveriems metams, „tame veikale yra ir tokių dalykų, kuriuos skelbti dar būtų per anksti nenorint okupantui patarnauti“⁴⁵ (analogiško pavyzdžio LDT istorijoje būta, kai, 1978 m. pasirodžius

sukilime, 1924–1926 m. buvo Šilutės apskrities, 1930–1934 m. Klaipėdos krašto viršininkas. Antrojo pasaulinio karo metais kalintas nacių koncentracijos stovyklose. 1946–1969 m. Mažosios Lietuvos tarybos prezidento pirmininkas, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto, Vokietijos lietuvių bendruomenės narys.

³⁸ LDŠ ir Lietuvos diplomatų susirašinėjimo A. Geručio knygų „Lietuvos kronikos“, „Lietuva: 700 m.“, „Lietuvos diplomatinė tarnyba“ ruošimo ir spausdinimo klausimais dokumentai. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 1–124.

³⁹ 1956 04 23 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 1; 1956 04 26 A. Geručio laiškas „Lietuvos gyvenimo chronologija“. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 2; 1957 10 07 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 30.

⁴⁰ 1969 05 12 J. Kajecko pro memoria. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 77.

⁴¹ 1969 04 08 P. P. Daužvardžio konfidenciali pro memoria. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 73; 1969 04 25 P. P. Daužvardžio konfidenciali pro memoria. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 76.

⁴² 1969 05 06 P. P. Daužvardžio rašto Nr. 1001 J. Kajeckui nuorašas. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 78.

⁴³ 1969 06 23 J. Kajecko konfidenciali pro memoria. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 80.

⁴⁴ 1976 01 30 A. Simučio raštas A. Geručiui. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 111–113.

⁴⁵ 1980 03 24 A. Simučio raštas S. Lozoraičiui. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 114.

informacijai apie ketinimus paskelbti diplomato B. K. Balučio dienoraščius, Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas tam nepritarė, nes, pasak jo, tai galėjo pakenkti Lietuvos laisvinimo bylai⁴⁶). Taip, tarsi remdamasis kolektyvine atmintimi, dr. A. Gerutis rengdavo Lietuvos istorijos chronologijas⁴⁷, rašydavo biografinius pasakojimus ir kartu su kolegomis formuodavo kolektyvinę diplomatijos atmintį. Apie kai kuriuos Lietuvos diplomatus dr. A. Gerutis rašė ne kartą.

Vienas epizodas iš V. Sidzikausko atsiminimų, priešistorė

1948 m. parašęs nedidelės apimties tekstą „Ties Varpininko ir Vasario 16-tos akto dalyvio kapu. (Atsiminimai)“⁴⁸, skirtą tik ką mirusio dr. J. Šaulio pagerbimui, dr. A. Gerutis dar kartą grįžo prie šio diplomato biografijos. Po kelių dešimtmečių rengdamas studiją apie dr. J. Šaulį ir taip paminėdamas jo 100 metų gimimo ir 30 mirties sukaktis, dr. A. Gerutis kreipėsi į LDT šefą S. Lozoraitį:

*Šaulio pozicija URM-joje vėl sustiprėjo /ir sunormalėjo/, kai A. Smetona tapo prezidentu. Žinau, kad Smetona /ir Smetonienė/ Šaulį aukštai vertino. Apie tai jie man ne kartą yra sakę, kai 1940 m. gyveno Berne. <...> Atrodo, kad Šaulį gana gerai pažinau, bet kai reikia sėsti prie stalo, tai pasirodo, kad net labai daug ko stinga.*⁴⁹

Po daugiau nei mėnesio S. Lozoraitis laišku „Dr. J. Šaulio reikalais“ atsakė:

*Prezidento Smetonos laikais Šaulio padėtis sustiprėjo. Bet vėliau prasidėjo V. Sidzikausko ir Dr. Zauniaus kontrakcija, kuri 1933 m. rugsėjo mėnesy buvo privedusi prie Šaulio atleidimo iš tarnybos dėl jo vedybų. Dr. Zauniui išvažiavus po to į Ženevą, aš, būdamas Politikos Departamento direktoriumi, pakartotinai interviuavau pas J. Tūbelį ir Prezidentą. Atleidimas buvo atšauktas, o Zaunius dėl to neatsistatydino.*⁵⁰

V. Plečkaitis monografijoje „Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys“ taip pat rašė apie dr. J. Šaulio vedybų reikalus ir konfliktą su dr. D. Zauniumi („Ginčas tarp D. Zauniaus ir J. Šaulio, matyt, kilo ne tiek dėl vedybų – tai buvo tik pretekstas. Pagal anksčiau, dar ministro pirmininko M. Sleževičiaus nustatytą tvarką, dirbusiems Užsienio reikalų ministerijoje, norint vesti užsienietę, reikėjo gauti ministro sutikimą.

⁴⁶ SKIRIUS, Juozas. *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis (1880–1967): tėvynei paaukotas gyvenimas*. Vilnius: Vaga, 2001, p. 737.

⁴⁷ A. Geručio sudaryta 1925, 1939 m. m. „Lietuvos gyvenimo chronologija“. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 3–29; A. Geručio sudaryta „Lietuvos kronika (1918. II. 16 – 1940. VI. 15)“. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 368, l. 31–47.

⁴⁸ GERUTIS, Albertas. „Ties Varpininko ir Vasario 16-tos akto dalyvio kapu“. *Dirva*, 1948, lapkričio 5, Nr. 44, p. 3.

⁴⁹ 1979 01 07 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 388, l. 1.

⁵⁰ 1979 02 26 S. Lozoraičio laiškas „Dr. Šaulio reikalais“ A. Geručiiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 388, l. 2.

<...> J. Šaulys ministro sutikimo vesti užsienietę nebuvo gavęs. Galbūt tuo D. Zaunius siekė parodyti savo kaip ministro galią, o galbūt tam turėjo įtakos ir jo asmeninė patirtis, kai dėl jo antrosios ir trečiosios santuokų buvo pakenkta diplomatiniams santykiams su Vatikanu. Tačiau J. Šaulys nusprendė savo asmeninio gyvenimo sėkmės neiškeisti į gerus santykius su ministru⁵¹) ir suabejojo S. Lozoraičio įtakingumu bei užsiminė apie diplomato V. Sidzikausko bylą:

Tačiau sunku patikėti tokia didžiule kylančio diplomato S. Lozoraičio įtaka pirmiesiems valstybės asmenims – prezidentui A. Smetonai ir ministrui pirmininkui J. Tūbeliui. Matyt, būta ir kitų priežasčių. Galbūt pirmieji valstybės asmenys siekė labiau pažaboti užsienio reikalų ministrą [dr. D. Zaunius – A. P.-B.], kuris garsėjo savo kietakaktiškumu ir net buvo linkęs nepaisyti prezidento. Prisidėjo ir tai, kad kaip tik tuo metu ėjo buvusio pasiuntinio Vokietijoje V. Sidzikausko teismo procesas dėl išdo pinigų pasisavinimo. Ministras D. Zaunius šiame procese be išlygų rėmė savo gerą draugą V. Sidzikauską, tuo tarpu J. Šaulys, priešingai, liudijo prieš buvusį pasiuntinį.⁵²

Priminsime, kad 1931 m. dr. J. Šaulys buvo paskirtas Lietuvos nepaprastuoju ir įgaliočiu ministru Berlyne, pakeitė iki tol ten rezidavusį ir atšauktą V. Sidzikauską, kuriam 1932 m. „buvo pateikti rimti kaltinimai dėl valdiškų pinigų pasisavinimo ir kitų rimtų nusižengimų. Šie kaltinimai buvo ne tik sunkūs, bet ir sunkiai atremiami. Bent jau V. Sidzikauskui akivaizdžiai nesisekė įtikinti kitų savo nekaltumu ir jam metamų kaltinimų nepagrįstumu⁵³. Diplomatinuose archyvuose yra išlikęs dr. J. Šaulio privatus laiškas prezidentui A. Smetonai, kuris iliustruoja ne tik dr. J. Šaulio poziciją liudijant prieš buvusį kolegą, bet ir jo vertybes, ir kaip asmens, ir kaip valstybininko, diplomato:

Patiekdamas Tamstai savo laiku žinomus dokumentus, aš buvau tos nuomonės, kaip tatai ir esu pažymėjęs, jog Valstybės interesas reikalauja, kad visas reikalas būtų likviduotas greit ir nepatekęs viešumon, nes tik tokiu būdu galėjo jis būti baigtas be nuostolių Valstybės prestižui ir geram jos vardui. Bet dalykas, deja, užsitęsė. Kadangi jis per p. Z. [dr. D. Zaunius – A. P.-B.] pateko tuoj žinomas visuose detalėse pačiam kaltininkui [V. Sidzikauskas – A. P.-B.], tai šis ėmėsi tuoj visų priemonių nuslėpti nusikaltimo pėdsakams – tai geruoju, tai grasinimais. Kaip buvo jo pasielgta su konsulais, Tamstai jau žinoma. Mažas kitas pavyzdys. Man pavedus čia pravesti kvotą dėl visokių buvusių machinacijų su kilimais, valdininkai, matydami, jog kaltininkas daro su Ministerija ką norėdamas, pamatuotai bijosi nukentėti už teisingus liudymus. Ir aš pats pradedu jausti iš p. Z. pusės visokių

⁵¹ PLEČKAITIS, Vytautas. *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015, p. 182–183.

⁵² Ten pat, p. 183.

⁵³ ŽALYS, Vytautas. *Lietuvos diplomatijos istorija*. 2 t., pirmoji dalis. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 102.

gana kartais juokingų priekabių. Jei į mane jos ir neveikia, tai paprastas valdininkas žiūri į gresiamą sau pavojų visai kitaip. <...> Aš nerandu jokių pateisinamų argumentų dengti nusikaltimą ir nepateisinamą darbą. Jei p. Z. tai daro, tai gal turi tam svarbių sau motyvų (kitaip aš to nesuprasčiau), bet tai nėra dar motyvai visai vyriausybei priiimti dėmę ir visą atsakomybę sau už darbus, kurie gali tik apteršti ilgam Lietuvos garbę ir pastatyti pavojun visą net mūsų nepriklausomybę: jei mes savo garbės nemokame apsaugoti, tai kas ja bepasirūpįs?!⁵⁴

Reikia pasakyti, kad ši iš pirmo žvilgsnio paini istorija, apie kurios peripetijas išsamiai rašė istorikas ir diplomatas V. Žalys monografijos „Lietuvos diplomatijos istorija 1925–1940 metais“ skyriuje „Bičiulystės su Vaclovu Sidzikausku ir konflikto su Jurgiu Šauliu kaina“⁵⁵, atsiveria ir čia jau cituotoje penkių lapų byloje, t. y. dr. A. Geručio ir S. Lozoraičio susirašinėjime studijos apie dr. J. Šaulį reikalui. Dr. A. Gerutis LDT šefui rašė, kad

V. Sidzikauskas norėjo pasinaudoti Šaulio vedybomis ir atsikeršyti už bylos iškelimą, buvau apie tai girdėjęs. Jis stengėsi pasinaudoti savo gerais santykiais su Dr. Zaunium. <...> Savaiame suprantama, kad, rašydamas apie Šaulį jo sukakties proga neturiu jokio noro vilkti viešumon nei Sid. [V. Sidzikauskas – A. P.-B.] bylos, nei Š. [dr. J. Šaulys – A. P.-B.] vedybinės istorijos /turiu visą jo skyrybų bylą/. Paminėsiu tik tai vienu kitu sakiniu⁵⁶.

LDT šefas, kuris 1929–1931 m. dirbo kartu su dr. J. Šauliu Lietuvos pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto, buvo kviestas liudininku į vestuves („Dr. Šaulys prašė mane palikti dar vieną dieną, kviesdamas mane būti liudytoju jo vedybose su ponia Salvatini.“⁵⁷ Dr. J. Šaulio ir Mafaldos Salvatini vestuvių liudininku buvo plk. K. Škirpa⁵⁸), po daugiau kaip 40 metų apie šiuos įvykius rašė:

⁵⁴ 1932 05 19 J. Šaulio laiškas A. Smetonai. Vytauto Didžiojo universitetas, *Lietuvių išėivijos institutas*, f. 1, ap. 1–4, b. 349–49, p. 11–13.

⁵⁵ ŽALYS, Vytautas. *Lietuvos diplomatijos istorija*. 2 t., pirmoji dalis. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 101–109.

⁵⁶ 1979 03 05 A. Geručio laiškas S. Lozoraičiui. *LCVA*, f. 668, ap. 1. B. 388, l. 5.

„Bostoniškėje enciklopedijoje apie Šaulį [*Lietuvių enciklopedija*. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1963, 29 t., p. 371–373.– A. P.-B.] yra nemaža netikslumų. Pirmiausia, jis mokėsi ne Kauno, o Vilniaus kunigų seminarijoje. Savaiame visuose šaltiniuose net jo gimimo data supainiota su krikšto data. Jis gimė senuoju kalendoriumi ne 1879 m. balandžio 23 /tada pakrikštytas/, o bal. 3 d. Tad šimta metų nuo gimimo sueis jau balandžio 16 d. Enciklopedija rašo, kad buvo atstovu prie Šv. Sosto iki 1931. V. 5. Ten pat pasakyta, kad į Berlyną paskirtas 1931. X. 1. Bet jis į Berlyną atvyko tiesiai iš Romos, tad jis turėjo būti paskirtas X. 1 /o ne V. 5.“ Ten pat.

Monografijoje apie dr. J. Šaulį rašoma: „Jurgis Šaulys gimė 1879 m. gegužės 5 d. (pagal naująjį Grigaliaus kalendorių; pagal tuo metu galiojusį Julijaus kalendorių – balandžio 23 d.) valstiečių šeimoje Balsėnų kaime, Švėkšnos valsčiuje, Raseinių apskrityje.“ PLEČKAITIS, Vytautas. *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015, p. 12.

⁵⁷ 1979 03 23 S. Lozoraičio laiškas „Dr. J. Šaulio vestuvės“ A. Geručiu. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 388, l. 3.

⁵⁸ PLEČKAITIS, Vytautas. *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015, p. 181–182.

Nuėjęs pas Tubelį, kaip anksčiau pasakyta, paklausiau, ar jis atsimena, ką man sakęs vasarą apie leidimą Šauliui vesti. Atsakymas buvo atsimenu. Tai kodėl atleidiat Šaulį iš tarnybos? Čia Tubelis savo įpročiu ilgai patylėjęs, tarė – nežinau. Aš paprasčiau atleidimą atšaukti ir pridėjau, kad prašysiu pasimatymo su prezidentu, pas kurį ir nuėjau. Abiem – Prezidentui ir Tubeliui – priminiau tiek apie duotąjį leidimą, tiek apie Šaulio reikšmę kaip valstybės vyro, nepriklausomybės signataro, diplomato ir t. t. Su Tubeliu kalbėjau pakartotinai. Dalykas pasibaigė tuo, kad Šaulys, sugrįžęs iš atostogų, liko Berlyne, o Zaunius, parvažiuavęs iš Ženevos, neatsistatydino. Atrodo, kad jo padėtis vyriausybėje buvo kiek pašlijusi. <...> Dr. Šaulio apie tų jo vedybų peripetijas niekada nebuvau klausęs. Spėdamas, kad jis turi nemažai visokių nemalonumų, nenorėjau opių dalykų liesti.⁵⁹

Reikia pasakyti, kad šios temos nelietė ir dr. A. Gerutis monografijoje apie dr. D. Zaunių. Kitaip tariant, diplomatiniai nutylėjimai buvo kaip LDT kolektyvinės atminties sąmokslas. Ir tai buvo ne pavienis, kaip minėta, atvejis. Tačiau dr. A. Geručio ir S. Lozoraičio susirašinėjimas, klausimai ir atsakymai pasakojimo apie dr. J. Šaulio reikalą privertė atsiversti diplomato V. Sidzikausko atsiminimus, kuriais, rašydamas apie dr. D. Zaunių, rėmėsi ir dr. A. Gerutis⁶⁰.

„Antroji medalio pusė“

Viename atsiminimų „Lietuvos diplomatijos paraštėje“ skyriuje, pavadintame „Antroji medalio pusė“, V. Sidzikauskas rašė apie jam mestus kaltinimus ir ketinimą „patraukti tieson lietuviškuosius akcijos prieš mane talkininkus. <...> tačiau ir į diplomatinę tarnybą negrįžti“⁶¹. Savo atsiminimuose prie šios temos diplomatas sugrįžo dar kartą, kai aprašė savo paskutinį susitikimą su dr. J. Šauliu. V. Sidzikauskas rašė:

Po pasikalbėjimo [vykusio 1948 m. rugsėjo 3 d. „tenykčio viešbučio halėje“⁶² – A. P.-B.] dr. J. Šaulys atsisveikino su Lozoraičiu, o mane pasikvietė pas save į Villa Mafalda, kur manęs laukė staigmena. Visų pirma dr. Šaulys ištiesė man ranką, siūlydamas užmiršti nemalonią praeitį, kuri buvo gerokai sudrumstusi mudviejų anksčiau turėtus draugiškus santykius, pasiūlė tuos santykius atnaujinti ir manęs prašė jam atleisti už jo elgesį 1934 metų įvykiuose, dėl kurių aš pasitraukiau iš diplomatinės tarnybos. Be to, J. Šaulys man pareiškė, kad jis nesutinka su Lozoraičio laikysena VLIKO atžvilgiu, norįs atvykti į Pfullingoną ir aktyviai įsijungti į VLIKO

⁵⁹ 1979 03 23 S. Lozoraičio laiškas „Dr. J. Šaulio vestuvės“ A. Geručiu. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 388, l. 3–4.

⁶⁰ GERUTIS, Albertas. *Dr. Dovas Zaunius: Mažosios Lietuvos sūnus – Nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministras*. Cleveland Ohio.: Viltis, 1982, p. 132, 161–162, 387.

⁶¹ SIDZIKAUSKAS, Vaclovas. *Lietuvos diplomatijos paraštėje*. Vilnius: Vaga, 1994, p. 164.

⁶² Ten pat, p. 270.

organizaciją. Tas Šaulio pareiškimas mane nepaprastai nustebino, ypač prisiminus jo Berne ir Paryžiaus konferencijose užimtą poziciją.⁶³

Rašydamas dr. J. Šaulio gyvenimo istoriją V. Plečkaitis taip pat pacitavo šį V. Sidzikausko atsiminimų epizodą ir tarsi klausdamas atsakė:

*Ar V. Sidzikauskas buvo tikslus savo atsiminimuose ir ar tikrai J. Šaulys jautė kaltę dėl savo laikysenos 1934 m., dabar jau sunku pasakyti. Apie šį susitikimą savo dienoraštyje J. Šaulys neužsiminė.*⁶⁴

Tuščias dienoraštis, paskutiniai dr. J. Šaulio laiškai, komentarai, archyviniai dokumentai liudija, kad toks „atsivertimas“ mažai tikėtinas, ir leidžia įtarti bei spėti, kad pats susitikimas ir pokalbis greičiausiai V. Sidzikausko sugalvotas, kad taip atsikirsti LDT šefui S. Lozoraičiui ir bent po mirties jo pavaduotojui dr. J. Šauliui, kuris mirė praėjus daugiau kaip mėnesiui nuo aprašomo susitikimo „Villa Mafalda“, 1948 m. spalio 18 d.

LDT šefo archyve yra saugoma byla (Nr. 177), kurios 1948 m. rugpjūčio 18 d. – lapkričio 18 d. dokumentai liudija ir leidžia spėti arba abejoti V. Sidzikausko atsiminimų patikimumu. 1948 m. rugpjūčio 22 d. LDT šefo S. Lozoraičio ir dr. J. Šaulio pasirašytame 8 punktų pranešime rašoma:

*Apsvarstę kai kuriuos Vliko ir V. Tarybos sumanymus bei veiksmus, randam reikalinga konstatuoti štai ką: <...> 8/ Pabriežti [kalba netaisyta – A. P.-B.] esančiam Diplomatinės Kolegijos tarpe vieningumui ir išvengti nesuderinamiems su tuo vieningumu gandams pageidaujama, kad Diplomatijos Šefo pasikalbėjimuose su Vliku ar V. Taryba [kurios pirmininkas buvo V. Sidzikauskas – A. P.-B.] dalyvautų Šefo pavaduotojas [t. y. dr. J. Šaulys – A. P.-B.] ir, kiek galima, kitas kuris Kolegijos narys.*⁶⁵

Po beveik dviejų savaitių V. Sidzikauskas, remiantis jo paties pro memoria Nr. 16 „Pasikalbėjimas su pp. S. Lozoraičiu ir dr. J. Šauliu“⁶⁶, susitiko, kalbėjosi ir tarėsi su abiem diplomatais: „Mūsų pasikalbėjimas vyko tenyškščio viešbučio halėje. Aš juodu išsamiai informavau...“⁶⁷ Po kelių dienų S. Lozoraitis gavo 1948 m. rugsėjo 7 d. Vykdomosios Tarybos posėdžio, kuriame V. Sidzikauskas pranešė apie susitikimą su S. Lozoraičiu ir

⁶³ Ten pat. Dr. J. Šaulys dalyvavo Lietuvos diplomatinės tarnybos ir Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto susitikimuose, 1946 m. liepos 21–26 d. Berne vykusioje pirmojoje ir 1947 m. rugpjūčio 5–15 d. Paryžiuje vykusioje antrojoje konferencijoje. Plačiau apie tai: *VLIK'as ir Lietuvos diplomatinė tarnyba išėivijoje: Berno ir Paryžiaus konferencijų protokolai*. Sudarytoja Petraitytė, Asta. Vilnius: Versus aureus, 2004.

⁶⁴ PLEČKAITIS, Vytautas. *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015, p. 255.

⁶⁵ 1948 08 22 S. Lozoraičio ir J. Šaulio pranešimas, LCVA, f. 668, ap. 1, b. 177, l. 2.

⁶⁶ 1948 09 03 V. Sidzikausko pro memoria „Pasikalbėjimas su pp. S. Lozoraičiu ir dr. J. Šauliu“. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 177, l. 7.

⁶⁷ SIDZIKAUSKAS, Vaclovas. *Lietuvos diplomatijos paraštėje*. Vilnius: Vaga, 1994, p. 270.

dr. J. Šauliu, protokolo Nr. 48 ištrauką⁶⁸, pasirašytą ir atsiųstą paties V. Sidzikausko⁶⁹. Susipažinęs su šiuo dokumentu Lietuvos pasiuntinys Vašingtone Povilas Žadeikis rašte Nr. 1923 „Dėl V. T. rugsėjo 7, 1948, protokolo Nr. 78“ Lietuvos diplomatinės tarnybos nariams rašė: „Kalbamo protokolo ištrauka apibudina VLIK'o aferų nuotaiką.“⁷⁰

V. Sidzikausko biografija ir mitai

V. Sidzikausko atsiminimai pirmą kartą buvo paskelbti 1977 m. kovo 31 d. ir leisti daugiau kaip dvejus metus, iki 1979 m. rugpjūčio 9 d. Čikagoje leistame laikraštyje „Dirva“⁷¹, jau po diplomato mirties (mirė 1973 m. gruodžio 2 d.)⁷². Atsiminimų chronologinės ribos prasideda nuo būsimo diplomato lietuviškos veiklos Maskvoje 1916 m. ir baigiasi V. Sidzikausko vizito Pietų Korėjoje 1967 m. aprašymu. Taigi tai ne asmens, o politiko atsiminimai, nes tik pirmuose sakiniuose minima V. Sidzikausko gimimo data ir vieta, neužsimenama nei apie tėvus, nei apie brolius, seseris, apie kuriuos galima sužinoti tik iš knygos gale pateikiamo rėmėjų sąrašo (V. Sidzikausko archyve saugomas jo brolio, taip pat diplomato, Prano Sidzikausko rašytas beveik 4 puslapių pasakojimas apie šeimą ir gimtinę⁷³, turėjęs būti išspausdintas „Lietuvos diplomatijos paraštėje“, taip pat tie patys, tiesa, ne rankraštiniai, o išspausdinti su 1917–1940 m. data atsiminimai⁷⁴). „Dirvos“ skaitytojams pristatydamas V. Sidzikausko atsiminimus žurnalistas Vytautas Meškauskas rašė:

Apie savo karines pastangas turime gana gausią literatūrą, apie jų pakaitalą – savo diplomatiją – iki šiol beveik nieko. Tik visai neseniai buvo paskelbta, kad dr. A. Gerutis baigė ruošti monografiją apie Petrą Klimą ir Lietuvos Diplomatinės istoriją, kurią išleis Vilties leidykla. Už tat labai gerą darbą, nors ir neturėdamas po ranka archyvų, atliko Vaclovas Sidzikauskas, surašydamas pluoštą atsiminimų, juos kukliai pavadindamas LIETUVOS DIPLOMATIJOS PARAŠTĖJE. <...>

⁶⁸ „Ištrauka iš Vykdomosios Tarybos 1948 m. rugsėjo 7 d. posėdžio protokolo Nr. 78“. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 177, l. 11.

⁶⁹ 1948 09 10 V. Sidzikausko raštas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 177, l. 9.

⁷⁰ 1948 09 27 P. Žadeikio raštas „Dėl V. T. rugsėjo 7, 1948, protokolo Nr. 78“. LCVA, f. 668, ap. 1, b. 177, l. 18.

⁷¹ SIDZIKAUSKAS, Vaclovas. „Diplomatijos paraštėje“. *Dirva*, 1977, kovo 31, Nr. 13, p. 5; 1979, rugpjūčio 9, Nr. 31, p. 4.

⁷² V. Sidzikauskas yra parašęs dvi brošiūras: „Savo jūros sargyboje: tryliktąją Klaipėdos krašto atvadavimo sukaktį minint“ (Kaunas: Šaulių sąjunga, 1939 m.) ir „Klaipėdos krašto ūkis“ (Socialinių ir politinių mokslų instituto leidinys Nr. 2, Kaunas, 1935 m.).

⁷³ Be datos. Prano Sidzikausko mašinraštis „A. A. Vaclovą Sidzikauską prisimenant“. LCVA, f. 667, ap. 1, b. 34, l. 6-9.

⁷⁴ Lietuvos diplomatijos paraštėje. Atsiminimai: 1917-1940. Parašė Vaclovas Sidzikauskas. LCVA, f. 667, ap. 1, b. 1, l. 1-431.

jo [V. Sidzikausko – A. P.-B.] energija, sumanumas, pavertę jį kiekviename poste neįmanomu.⁷⁵

Taigi būdamas viešas asmuo, todėl tarp išeivijos lietuvių atpažįstamas ir žinomas V. Sidzikauskas suformavo tam tikrą mitą, kuris neišsiskleidė ir po jo mirties:

*Su Lietuva jis buvo suaugęs neatskiriamai. Jos likimu jis sielojosi visą laiką ir dirbo ta linkme, kiek jo jėgos leido. Už tai jis vertas visos tautos pagarbos.*⁷⁶

Apie mitus diplomatijoje 1957 m. rašęs S. Lozoraitis (jaunesnysis) tik privačiai pastebėjo, kad

*kas iš to, jei kas diskretiškai veda derybas su kuria nors įstaiga, bent dalinai atsiekia norėtąjį tikslą ir paskui bent 5 metus negali net savo laišku paskelbti arba iš viso apie tai kalbėti. Tas viskas palieka istorijai. Bet kada istorikai tuos dalykus nagrinės gal jau bus per vėlu. Mitas jau bus susidaręs ir bus sunku jį beišplauti*⁷⁷.

LDT šefas S. Lozoraitis neslėpė, kad dar Pirmosios Respublikos metais gynė V. Sidzikauską teisme⁷⁸, ir taikliai pastebėjo, „bepiga Sidzikauskui. Jis sako, ir jis gali sakyti, kad vaduoja Lietuvą. Žmonės guodžiasi, tiki, gaivina viltis. O jei ir nespės, neišvaduos, tai vis tiek jį prisimins, kad vadavo“⁷⁹. Verta pacituoti S. Lozoraičio žmonos Vincentos Matulaitytės-Lozoraitienės laiško, rašyto sūnui S. Lozoraičiui (jaunesniajam), ištrauką:

*Sidzikas [V. Sidzikauskas – A. P.-B.], kurį tėtė tiek kartų iš bėdos išgelbėjo. Nes visą gyvenimą tik intrigavo ir žulikavo. Galėtų nusiraminti į senatvę. Tėtė [S. Lozoraitis – A. P.-B.] nieko nesako, bet matyti labai pergyvena tokį nusivylimą.⁸⁰ <...> Tėtė jį jau kelis sykius gelbėjo iš bėdos, gal net kad sėdi ACENE [Assembly of Captive European Nations (Pavergtųjų Europos tautų asamblėja – A. P.-B.) tai yra Tėtės nuopelnas, nes paliūdijo gražiai vietoj papasakoti visą apie jį teisybę.*⁸¹

Arba kaip dar 1951 m. kovą LDT šefui visai slaptai rašė Lietuvos pasiuntinys Vašingtone P. Žadeikis, „tai man rodosi, kad p. V. S. [V. Sidzikauskas – A. P.-B.] karjera čionai išimtinai priklauso nuo Tamstos pasisakymo oficialioje formoje koks buvo teismo [vykęs 1934 m. Kaune] sprendimas“⁸². Po kelių mėnesių, t. y. 1951 m. gegužę, V. Sidzi-

⁷⁵ MEŠKAUSKAS, Vytautas. „Mūsų diplomatija. Vaclovo Sidzikausko atsiminimus pradant“. *Dirva*, 1977, kovo 31, Nr. 13, p. 2.

⁷⁶ „A. a. V. Sidzikauskas“. *Tėviškės žiburiai*, 1973, gruodžio 6, Nr. 49 (1244), p. 1; „Mirė Vaclovas Sidzikauskas“. *Draugas*, 1973, gruodžio 3, Nr. 283, p. 1.

⁷⁷ 1957 04 16 S. Lozoraičio Jaunesniojo laiškas S. Žymantui. *LCVA*, f. 673, ap. 2, b. 600, l. 12.

⁷⁸ 1951 03 17 P. Žadeikio raštas S. Lozoraičiui. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 612, p. 27.

⁷⁹ RASTENIS, Vincas. *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*. Straipsnių rinkinys. Sudarytoja Daiva Dapkutė. Vilnius: Versus aureus, 2004, p. 339.

⁸⁰ 1966 07 15 V. Lozoraitienės laiškas S. Lozoraičiui Jaunesniajam. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 1000, l. 190.

⁸¹ 1966 07 25 V. Lozoraitienės laiškas S. Lozoraičiui Jaunesniajam. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 1000, l. 194.

⁸² 1951 03 17 P. Žadeikio raštas S. Lozoraičiui. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 612, p. 27.

kauskas tapo Lietuvos laisvės komiteto, sukurto su JAV institucijų žinia, pirmininku, o 1954 m. – komitetui įėjus į ACEN sudėtį, tapo pastarosios organizacijos pirmininku 1960–1961 m. ir 1965–1966 m. Visi V. Sidzikausko atsiminimai buvo išspausdinti tik 1994 m. Pasikartosime, kad po diplomato mirties praėjus keleriems metams, dvejus metus jie buvo skelbiami lietuvių išeivijos spaudoje, 1977–1979 m. „Dirvoje“. Regis, LDT į juos nesureagavo. Kaip ir LDT nutylėtas plk. K. Škirpos visai slaptas dokumentas, adresuotas Lietuvos diplomatinės tarnybos šefui, kuriame rašoma apie V. Sidzikausko veiklą nacių Vokietijoje ir išdėstomi V. Sidzikausko motyvai padirbti / gauti diplomatinį pasą⁸³. Apie juos, saugomus asmeniniame archyve⁸⁴, nutylėjo ne tik V. Sidzikauskas, bet ir LDT, taip saugodama gerą Lietuvos diplomatijos įvaizdį ir vengimą pakenkti Lietuvos laisvės bylai.

Išvados

Pasirinkus Lietuvos diplomatų, kurie dirbo ir 1918–1940 m., memuaristiką ir biografines monografijas, pastebimi keli išskirtinimai: skirtingai nuo savo veiklą tęsusių LDT narių, pasitraukusieji iš diplomatinės tarnybos paliko individualios atminties tekstus, t. y. memuarus. Jie buvo pirmiausia išleisti / paskelbti emigracijoje, vėliau – išsilaisvinusioje Lietuvoje. LDT nariai savo individualios atminties tekstų, atsiminimų nepaliko.

Lietuvos diplomatinė tarnyba, kurios branduolį sudarė savo tarnybą tęsę XX a. diplomatijos istorijos pradžios dalyviai ir liudininkai, galėjo parengti išsamią Lietuvos diplomatijos istoriją, kuri būtų paremta archyviniais dokumentais ir kolektyvine diplomatijos atmintimi, bet to nepadarė.

Pasirinkę siauresnį, ne visuotinės diplomatijos istorijos, o biografinę istorijos papasakojimą, diplomatai ir konkrečiai dr. A. Gerutis laikėsi laiko atstumo ir nuolat konsultavosi, tarėsi su kolegomis, atsižvelgė į jų pastabas, rekomendacijas nutylėti, nes dar ne laikas, ir tai gali būti vertinama kaip kolektyvinės diplomatijos atminties formavimas, net sąmokslas. Tik LDT archyvuose fiksuojami sąmoningos užmaršties epizodai reikalauja tolesnių tyrimų. V. Sidzikausko atsiminimai reikalauja atskiro išsamaus tyrimo ir, tikėtina, demitologizacijos.

LDT archyvai liudija, kad diplomatiniai nutylėjimai, sprendimai apie ką ir kaip rašyti, gali būti vertinami kaip kolektyvinės diplomatinės atminties formavimas, ir tai buvo sąmoningai pasirinktas sprendimas, kad būtų išsaugotas geras lietuvių tautos vardas, pačių diplomatų garbė, nepakenkta Lietuvos laisvės bylai.

⁸³ Dokumentai apie V. Sidzikausko veiklą Vokietijoje ir įtarimus suklastojus diplomatinį pasą. *LCVA*, f. 668, ap. 1, b. 612, l. 1–29.

⁸⁴ Diplomatiniai ir užsienio pasai, vizos, draugijų nario pažymėjimai ir kt. *LCVA*, f. 667, ap. 1, b. 8, l. 1–195.

Archyviniai šaltiniai

1. J. Šaulio laiškas A. Smetonai. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių išeivijos institutas, f. 1, ap. 1-4, b. 349-49.
2. Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis. Dokumentai apie LDŠ S. Lozoraičio, diplomato J. Šaulio ir VLIK'o Vykdomosios tarybos pirmininko V. Sidzikausko pasitarimą Lugane, f. 668, ap. 1, b. 177.
3. Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis. Dokumentai apie V. Sidzikausko veiklą Vokietijoje ir įtarimus suklastojus diplomatinę pasą, f. 668, ap. 1, b. 612.
4. Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis. LDŠ ir Lietuvos diplomatų susirašinėjimo A. Geručio knygų „Lietuvos kronikos“, „Lietuva: 700 m.“, „Lietuvos diplomatinė tarnyba“ ruošimo ir spausdinimo klausimais dokumentai, f. 668, ap. 1, b. 368.
5. Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis. LDŠ susirašinėjimas su A. Geručiu J. Šaulio veiklos klausimu dokumentai, f. 668, ap. 1, b. 388.
6. Lietuvos diplomatinės šefas Stasys Lozoraitis. S. ir V. Lozoraičių laišakai sūnui Stasiui, Kazio Lozoraičio laišakai broliui Stasiui, f. 668, ap. 1, b. 1000, l. 190.
7. Lietuvos generalinis konsulatų Niujorke. Lietuvos diplomatinės šefo ir St. Lozoraičio (jaunesniojo) veiklos dokumentai, f. 658, ap. 1, b. 5.
8. Lietuvos pasiuntinybė prie Šventojo Sosto. Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto raštų veiklos klausimais nuorašai, f. 673, ap. 2, b. 58.
9. Lietuvos pasiuntinybė prie Šventojo Sosto. Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto sekretoriaus S. Lozoraičio jaunesniojo susirašinėjimo su S. Žymantu lietuvių išeivijos veikėjų ir organizacijų veiklos, santykių su Vyriausiuoju Lietuvos išlaisvinimo komitetu (VLIK'u), straipsnių rengimo, asmeniniais klausimais dokumentai, f. 673, ap. 2, b. 600.
10. Vaclovas Sidzikauskas. Diplomatiniai ir užsienio pasai, vizos, draugijų nario pažymėjimai ir kt., f. 667, ap. 1, b. 8.
11. Vaclovas Sidzikauskas. Lietuvos diplomatinės paraštėje. Atsiminimai: 1917–1940. Parašė Vaclovas Sidzikauskas, f. 667, ap. 1, b. 1.
12. Vaclovas Sidzikauskas. Žmonos Birutės Sidzikauskienės susirašinėjimo V. Sidzikausko atsiminimų knygos išleidimo klausimais dokumentai, f. 667, ap. 1, b. 34.

Šaltiniai ir literatūra

1. „A. a. V. Sidzikauskas“. *Tėviškės žiburiai*, 1973, gruodžio 6, Nr. 49 (1244), p. 1.
2. BACHLEITNER, Kathrin. Diplomacy with Memory: How the Past Is Employed for Future Foreign Policy. Foreign policy analysis. *Oxford University Press*, 2019, Vol. 15 (4), p. 492–508.
3. BAČKIS, Stasys Antanas. *Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15 – 1990 03 11)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1999.
4. BUDRYS, Jonas. *Kontržvalgyba Lietuvoje: atsiminimai*. Brooklyn: Darbininkas, 1967.

5. GERUTIS, Albertas. „Dr. Dovas Zaunius“. *Dirva*, 1980, vasario 28, Nr. 9, p. 8–1981, lapkričio 12, Nr. 44, p. 7-02-26, p. 7.
6. GERUTIS, Albertas. „Pulk. Kazys Škirpa Sukilimo inspiratorius“. *Europos lietuvis*, 1981, birželio 15, Nr. 24, p. 2, rugpjūčio 24, Nr. 32, p. 2.
7. GERUTIS, Albertas. „Ties Varpininko ir Vasario 16-tos akto dalyvio kapu“. *Dirva*, 1948, lapkričio 5, Nr. 44, p. 3.
8. GERUTIS, Albertas. *Dr. Dovas Zaunius: Mažosios Lietuvos sūnus – Nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministras*. Cleveland Ohio.: Viltis, 1982.
9. GERUTIS, Albertas. *Petras Klimas: valstybininkas, diplomatas, istorikas, kankinys*. Cleveland, Ohio.: Viltis, 1978.
10. GERUTIS, Albertas. *Pulk. Kazys Škirpa sukilimo inspiratorius*. Londonas: s. n. 1981.
11. KLIMAS, Petras. *Iš mano atsiminimų*. Boston Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1979.
12. KLIMAS, Petras. *Iš mano atsiminimų*. Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1990.
13. KLIMAS, Petras. *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m.* Vilnius: Mintis, 1991.
14. LELIS, Petras. „K. Škirpos atsiminimai“. *Dirva*, 1975, gegužės 21, Nr. 40, p. 5.
15. *Lithuania 700 years*. Redaktorius Gerutis, Albertas. New York N. Y.: Manyland Books, 1984.
16. MEŠKAUSKAS, Vytautas. „Mūsų diplomatija. Vaclovo Sidzikausko atsiminimus pradėdant“. *Dirva*, 1977, kovo 31, Nr. 13, p. 2.
17. „Mirė Vaclovas Sidzikauskas“. *Draugas*, 1973, gruodžio 3, Nr. 283, p. 1.
18. PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940–1983)*. Vilnius: Versus aureus, 2012.
19. PLEČKAITIS, Vytautas. *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015.
20. RASTENIS, Vincas. *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*. Straipsnių rinkinys. Sudarytoja Daiva Dapkutė. Vilnius: Versus aureus, 2004.
21. SAVICKIS, Jurgis. *Raštai*. Šeši tomai. Sudarytoja Janina Žėkaitė. Vilnius: Vaga, 1990–1999.
22. SIDZIKAUSKAS, Vaclovas. „Diplomatijos paraštėje“. *Dirva*, 1977, kovo 31, Nr. 13, p. 5, 1979, rugpjūčio 9, Nr. 31, p. 4.
23. SIDZIKAUSKAS, Vaclovas. *Klaipėdos krašto ūkis*. Socialinių ir politinių mokslų instituto leidinys Nr. 2, Kaunas, 1935.
24. SIDZIKAUSKAS, Vaclovas. *Lietuvos diplomatijos paraštėje*. Vilnius: Mintis, 1994.
25. SIDZIKAUSKAS, Vaclovas. *Savo jūros sargyboje: trylikąją Klaipėdos krašto atvadavimo sukaktį minint*. Kaunas: Šaulių sąjunga, 1939.
26. SKIRIUS, Juozas. *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis (1880–1967): tėvynei paaukotas gyvenimas*. Vilnius: Vaga, 2001.
27. ŠEINIUS, Ignas. *Raštai*. Sudarytoja Janina Žėkaitė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
28. ŠEINIUS, Ignas. *Rinktiniai raštai*. 2 t. Vilnius: Vaga, 1989.
29. ŠKIRPA, Kazys. *Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti*. Vašingtonas: [K. Škirpa], 1973.
30. ŠKIRPA, Kazys. *Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti*. Vilnius: Žara, 2020.

31. ŠKIRPA, Kazys. *Lietuvos nepriklausomybės sutemos (1938–1940): atsiminimai ir dokumentai*. Vilnius: Vilpsva, 1996.
32. TRUMPA, Vincas. „K. Škirpos „Sukilimą“ paskaičius“. *Akiračiai*, 1976, Nr. 4, p. 4, 6.
33. TURAUSKAS, Eduardas. *Lietuvos nepriklausomybės netenkant*. Kaunas: Šviesa, 1990.
34. TURAUSKAS, Eduardas. *Lietuvos nepriklausomybės netenkant: įvykiai*. Chicago, Ill.: Lietuviškos knygos klubas, 1979.
35. URBŠYS, Juozas. *Atsiminimai*. Chicago Ill.: Tautos fondas, 1988.
36. URBŠYS, Juozas. *Atsiminimai*. Kaunas: Spindulys, 1990.
37. *VLIK'as ir Lietuvos diplomatinė tarnyba iševijoje: Berno ir Paryžiaus konferencijų protokolai*. Sudarytoja Petraitytė, Asta. Vilnius: Versus aureus, 2004.
38. VOLDEMARAS, Augustinas. *Pastabos saulėlydžio valandą*. Vilnius: Mintis, 1992. 39.
39. VOLDEMARAS, Augustinas. *Profesorius Augustinas Voldemaras. Raštai: 90 metų sukakčiai paminėti*. Chicago, Ill.: Lietuvos atgimimo sąjūdis, 1973.
40. VOLDEMARAS, Augustinas. *Profesorius Augustinas Voldemaras. Raštai: 100 metų sukakčiai paminėti*. Chicago, Ill.: Lietuvos atgimimo sąjūdis, 1983.
41. ŽALYS, Vytautas. *Lietuvos diplomatijos istorija*. 2 t., pirmoji dalis. Vilnius: Edukologija, 2012.
42. ŽILINSKAS, Raimondas. „Amerika susitaikė su netektimis: elitinės žiniasklaidos kamantinėjamas lietuvis mano, jog Irakas nekėlė grėsmės pasauliui, kol šioje šalyje dirbo Jungtinių Tautų ginklų inspektoriai“. Pokalbis su lietuvių kilmės JAV biologinių ginklų ekspertu dr. R. Žilinsku / kalbėjosi Gediminas Stanišauskas. *Kauno diena*, 2004, vasario 28, Nr. 48 (17205), p. 1, 7.

Lithuanian Diplomatic Service and the Formation of Collective Diplomatic Memory

Dr. Asta Petraitytė-Briedienė

Vytautas Magnus University, Institute of Lithuanian Diaspora, S. Daukanto St. 25, LT-44249 Kaunas, Lithuania
E-mail: asta.petraityte-briediene@vdu.lt

Summary

If we exclude memoirs and biographical monographs from the historiography of Lithuanian diplomacy and focus only on those diplomats whose careers began during the First Republic, a few features emerge. For the first time, memoirs of Lithuanian diplomats were first published on the other side of the Atlantic, in the USA, in the Lithuanian diaspora press published here.

Later, the memoirs, also published in a separate edition, were first published in the USA, and then in a reprint in the already liberated Lithuania. These memoirs of diplomats, whether published in the diaspora or later in Lithuania, can be described as texts of individual memory, the memory of a single person, with the emphasis on the fact that their authors had retired from active, official diplomatic service, as if free and uncommitted.

After the occupation of Lithuania by the Soviet Union, the Lithuanian Diplomatic Service continued its mission of fighting for the continuity of statehood and independence, and its members continued to reside in the countries that recognized them. Looking at the written heritage of the members of the Lithuanian Diplomatic Service, the picture is different: there are no memoirs, no texts of individual memory. However, the archival holdings show that diplomats had the intention, if not to leave their own memories, then at least to leave a record of the history of Lithuanian diplomacy since 1918, since almost all of them had started their careers before 1940, before the Soviet occupation.

Dr. A. Gerutis chose a non-universal, all-encompassing form of writing the history of 20th century Lithuanian diplomacy, because it is not yet a timeline, not a chronological line, but rather a much narrower, biographical genre, and the history written only after the death of the diplomat being described, which allowed him to maintain the distance of time. Dr. Gerutis would approach and ask questions to the members of the Lithuanian Diplomatic Service, who would answer, agree, disagree, comment, and correct details of the stories. He would write biographical narratives, and in this way, together with his colleagues, he would form the collective memory of diplomacy.

Researching one episode of the memoirs of diplomat V. Sidzikauskas and checking them with the Lithuanian Diplomatic Service archives, it is likely that the memoirs contain false facts. The memoirs of V. Sidzikauskas require a separate in-depth study and probably demythologization.

The archives of the Lithuanian Diplomatic Service testify that diplomatic silences, decisions on what and how to write about can be seen as the formation of a collective diplomatic memory, and that this was a conscious decision to preserve the good name of the Lithuanian nation, the honor of the diplomats themselves, and to avoid damaging the cause of Lithuanian freedom.

Gauta / Received 2022 12 12
Priimta / Accepted 2023 11 22